

8

**Millî Mücadele
Döneminde
Şırnak**

**Şırnak
During
the National Struggle**

Suat Özdağ

Millî Mücadele Döneminde Şırnak

*Suat Özdağ**

Özet

Millî Mücadele’de Şırnak Anadolu’nun diğer vilayet ve sancaklarından farklı bir hususiyet arz etmektedir. Özellikle İngilizlerin bölgedeki çalışmaları ve bölgenin aşiret yapısı Şırnak tarihinin yerel bir pencereden ele alınmasını gerektirmektedir. Kapsamlı bir arşiv taramasına dayanan bu çalışmada Şırnak Kazası’nın Millî Mücadele’de içinde bulunduğu şartlar, sosyal ve siyasal yapısı, idari durumu, halkın Millî Mücadele’ye desteği, İngilizlerin bölgedeki çalışmaları, Ermenilerin saldırıları, aşiretlerin yapısı ve güç dengesi, ayrılıkçı faaliyetlere karşı halkın tutumu, vatanın kurtuluşu için gösterdikleri gayret ve Osmanlı Devleti’ne olan sadakatleri arşiv belgeleri ışığında açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada bölge aşiretlerinin ve Şırnak halkının Millî Mücadele’de vatanın kurtuluşu için göstermiş olduğu çaba açık bir şekilde ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler

Millî Mücadele, İngiliz, Aşiret, Destek

* Dr. Öğr. Üyesi Suat ÖZDAĞ, Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, sozdağ[at]beu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-9038-2844.

Şırnak During the National Struggle

Abstract

During the National Struggle, Şırnak had different characteristics when compared to the other Anatolian provinces and sanjaks. It is required to discuss the history of Şırnak from a local perspective especially because of what the British did there and the tribal structure of the region. In this context, the local conjuncture and actors were the most determining factors when writing about Şırnak during the Period of the National Struggle. The study of Şırnak in the Period of the National Struggle was carried out by doing a considerably comprehensive archive research. This study aims to discuss the conditions of the Şırnak district during the National Struggle, its social and political structure, its administrative situation, the support of people to the National Struggle, the efforts of the British, the attacks of the Armenians, the characteristics and balance of power of the tribes, the attitude of people against separatist activities, people's efforts for the liberation of the homeland and the Ottoman State in the light of archival documents. In this study, the efforts of the regional tribes and people of Şırnak for the liberation of the homeland during the Period of the National Struggle are clearly indicated. The most important aspect of this study is that it examines this period from a local perspective and is conducted by doing a thorough archive research. Owing to the profound information provided by the archive documents and the contribution of the research, the opportunity to make an authentic and scientific study has been found.

Keywords

National Struggle, British, Tribal, Support

1. Giriş

Şırnak, köklü bir geçmişe sahip tarihi bir yerleşimdir. Rivayetlere göre Cizre'nin sıcağından korunmak için yazlık ve yaylak olarak inşa edilmiştir. Şırnak, bulunduğu konum itibariyle jeopolitik bir öneme sahiptir. Bu nedenle tarihte birçok devletin işgaline maruz kalmış ve çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Doğu Anadolu'nun güney ucunda ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin doğusunda yer alan Şırnak; yüksek dağları, geniş ovaları ve büyük nehirlerin yanı başında bulunması nedeniyle coğrafi ve tarihsel bir öneme sahiptir.

Osmanlı Devleti bölgeye geldiği zaman bu coğrafi şartları ve toplumsal yapıyı göz önüne almıştır. Osmanlı Devleti, bölgede hâkimiyeti ele geçirdikten sonra bunun kalıcılığını sağlamaya yönelik bir siyaset ve idare tarzı benimsemiştir. Bölgede yüzyıllardır hüküm sürmüş olan aşiretlerden oluşan gevşek tarzdaki konfederasyon yönetimini eriterek merkezîyetçi yapısına eklemleyen bir ara yönetim modeli uygulamıştır.

Şırnak, tarihsel olarak ele alındığı zaman aynı havzada bulunan Cizre, Silopi ve Beytüşşebap beldelerinden ayrı düşünülemez. Yine bulunduğu konum itibariyle kuzeyinde Siirt, batısında Diyarbakır, Mardin ve Urfa, güneyinde Musul, Kerkük, Süleymaniye üçlüsü, doğusunda Hakkâri, İmadiye ve hemen yanı başında bulunan Zaho şehirlerinin ortasında yer alması, bu şehirlerin yaşadığı olaylardan fazlasıyla etkilenmesine sebep olmuştur.

Şırnak Kazası ele alınırken, İngilizlerin uzun zamandan beri bu bölge ile ilgili planladıkları ve uyguladıkları politikalara bakmak gerekir. İngilizlerin Şırnak'ın güneyinde bulunan Musul bölgesinde hakimiyet kurmak için yaptıkları çalışmaları, Bağımsız Kürdistan ve Ermenistan Devletleri kurma planları ile bölgedeki aşiretleri kendi yanına çekip Osmanlı Devleti'ni parçalama girişimleri bu çerçevede önemlidir.

Şırnak Kazası, Birinci Dünya Savaşı esnasında işgale uğramamasına rağmen İngilizlerin izlediği siyaset yüzünden savaştan ciddi anlamda etkilenmişti. Bulduğu coğrafya itibariyle önemli şehirlerin kesişme noktasındaydı. Kuzey Irak bölgesine komşu olması çeşitli zorlukları beraberinde getirmekteydi. Özellikle Şırnak'ta İngilizlerin isteği ve desteğiyle oluşturulmaya çalışılan Bağımsız Kürdistan faaliyetleri ahali tarafından rağbet görmemişti. Halk aksine bu tür faaliyetlere karşı çıkarak ayrılıkçı hareketlerin önüne geçmişti. Şırnak Kazası'nda İngilizlerin bilhassa Milli aşireti ve reislerini kendi tarafına çekerek emellerini gerçekleştirme planları akim kaldı. Şırnak'ta başta Milli aşireti olmak üzere diğer aşiretler İngilizlerin bu sömürgeci çalışmalarına karşı çıktı ve direniş gösterdi.

2. Mütareke Döneminde Vilayetin İçinde Bulunduğu Durum

2.1. Demografik Yapı

Şırnak ve çevresinde, bölgenin sosyal ve idari yapısında etkisi bulunan ve kimi tarihi olaylarda rol oynayan belli başlı bazı aşiretler vardır. Bu aşiretlerin yapısı ve fonksiyonu Osmanlı Devleti tarafından da göz önüne alınmış olup bölgenin idaresi bu şartlar doğrultusunda belirlenmiştir. Bu aşiretler çeşitli konfederasyonlar ismiyle zikredilmektedir. Bunlar Şilet, Çokhsor ve Hacı Beyra konfederasyonlarından oluşmaktadır. Cezire bölgesindeki Harunan ve Hesidan aşiretleri ise bu konfederasyonlara dahil olmayıp bağımsız aşiretler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aşiretlerin dışında ayrıca Cizre merkezde göçebe olmayan yerleşik halk da mevcuttur.¹ Göçebe, yarı göçebe ve yerleşik hayat yaşayan aşiret yapılarının olduğu Şırnak'ta, farklı sosyal oluşumlar ve karmaşık bir demografik yapı bulunmaktaydı.

Arşiv kaynaklarına göre Hicri 1300 (1882-1883) tarihinde Diyarbakır Vilayeti'nin Mardin Sancağı'na bağlı bir kaza olan Şırnak'ın (Şırnak Nahiyesi, Began Nahiyesi ve Hacı Aliyan Nahiyesi) Müslüman nüfusu toplam 6 bin 221 kişiydi.² Miladi 1892 (Hicri 1310) yılına ait *Bitlis Vilayet Salnamesi*'ne göre ise Siirt Sancağı'nın Eruh Kazası'na bağlı bir nahiye olan Şırnak (kayıtlarda Dergul Nahiyesi olarak geçer) nahiyesinin nüfusu şu şekildedir: 50 Yezidi, 449 Keldani, 147 Süryani, 1.668 Ermeni ve 14 bin 489 Müslim olmak üzere toplam 16 bin 803 kişi.³ 1914 yılında nahiyeden kazaya tahvil edilen ve Bitlis Vilayeti'ne bağlanan Şırnak Kazası ile ilgili nüfus bilgileri Dahiliye Nezareti'nden Bitlis Valiliği'ne gönderilen "Nüfus Cetvelinden" elde edilmektedir. Buna göre 1 Temmuz 1914 yılında yapılan sayımda Şırnak Kazası'nın nüfusu (bağlı nahiye ve köyler dahil) toplam 6 bin 100 (2 bin 852 inas, 3 bin 248 zükur ve 913 hane) kişidir.⁴ 1914 yılı nüfus cetvelinde gayrimüslimler ile ilgili bilgi verilmemiştir.

1919 yılında Şırnak, Bitlis Vilayeti'nin Siirt Sancağı'na bağlı bir kaza durumunda idi. Bitlis Vilayeti'nin nüfusu, diğer vilayetlere göre daha geç bir şekilde merkeze ulaşmıştır. Vilayetin nüfusu, Dâhiliye Nezareti'ne 4 Ocak-1 Şubat 1919 tarihleri arasında dört ayrı telgrafla gönderilmiştir. Vali Mazhar Bey vilayetin nüfusu hakkında ayrıntılı bilgi vermekteydi. Gönderilen bu telgraflardan elde edilen bilgilere göre Şırnak Kazası'nın nüfusu, 6 bin 478 Müslim, 96 Ermeni, 608 Süryani ve 421 Keldani olmak üzere toplam 7 bin 603 kişiydi.⁵

¹ Mehmet Rezan Ekinci, "Şırnak'ın İdari Taksimatı ve İdari Alanda Meydana Gelen Değişimler (1845-1918)", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 2-19.

² *Salname-i Vilayet-i Diyarbakır* (SDV), H. 1300 (Miladi 1883); Ekinci, *Şırnak'ın İdari...*, s. 2-19.

³ *Salname-i Vilayet-i Bitlis* (SVB), H.1310 (Miladi 1892).

⁴ BOA, DH.SN.THR., 64/70. (28 Eylül 1915).

⁵ BOA. DH. SN. THR. 82/55, B. 19-23.

2.2. İdari Durum

Tanzimat'ın ilanından sonra Osmanlı Devleti'nin idari yapısında büyük değişiklikler yapılmış ve farklı bir taşra teşkilatı ortaya çıkmıştır. Tanzimat ile başlayan ve sonraki birkaç nizamname ile tadil edilen bu idari yapı vilayet, sancak, kaza, nahiye ve köy birimleriyle şekillenmiştir. Bu idari yapı içerisinde Şırnak, 1854 yılında Mardin Sancağı'na bağlı bir nahiye statüsünde iken 1869 yılından itibaren Mardin Sancağı Cizre Kazası'na bağlı Hacı Behrem adındaki nahiye dâhilinde idare edilmiştir. 1875 yılına kadar nahiye olarak bu konumunu korumuştur. 1875 yılından itibaren Diyarbakır Vilayeti'nin Mardin Sancağı'na bağlı bir kaza olarak konumlandırılan Şırnak'a Dergul ve Güyan nahiyeleri bağlanmıştır. 9 Ocak 1887 tarihinde Şırnak Kazası lağvedilerek nahiye haline getirilmiş ve Bitlis Vilayeti'ne bağlanmıştır. Alınan bu karar halkın memnuniyetsizliğine sebebiyet vermiş ve geri alınması için merkezî hükümete dilekçeler gönderilmiştir. Söz konusu dilekçelerde Şırnak kazasının nahiyeye dönüştürülmesinin bazı olumsuzluklara yol açtığı ve ahalinin mağduriyetlerine neden olduğu belirtilmiştir. Ayrıca burada yaşayan bazı aşiretlerin de yeni duruma uyum sağlayamadıkları ifade edilmiştir.⁶ Dâhiliye Nezareti, Diyarbakır Valiliği'ne gönderdiği yazı ile itiraz dilekçelerine rağmen Şırnak Kazası'nın nahiye olarak tahsilatsız bir şekilde Bitlis Vilayeti'ne bağlanmasına ilişkin kararın uygun olduğunu ve Şırnak Nahiyesi'nin Bitlis Vilayeti'nin Siirt Sancağı'nın Eruh Kazası'na bağlandığını bildirmiştir.⁷ 16 Haziran 1890 tarihinde bazı nahiyelerin durumu ve hangi nahiyenin hangi sancak idaresi altında olacağı değerlendirilmiş ve yeni yapılan düzenlemelerle Kuryan ve Gurkir nahiyelerinin Hakkâri Sancağı'na, Dergul ve Peşkor nahiyelerinin Bitlis Vilayeti'ne, Silopi Nahiyesi'nin Cizre Sancağı'na bağlanması kararlaştırılmıştır.⁸ Şırnak, Bitlis Vilayeti'nin Siirt Sancağı'nın Eruh Kazası'na nahiye statüsünde bağlanmasıyla salname kayıtlarına göre Dergul Nahiyesi ile birlikte Dergul adıyla idare edilmiştir.⁹ Şırnak'ın bu statüsü 1914 yılına kadar devam etmiştir. Şırnak'ın bu idarî dalgalanışları, bölgedeki aşiret yapısının birbirleriyle olan geçimsizliğinin dışavurumuyla da yakından ilgilidir. Dahiliye Nezareti'ne gelen bu yöndeki şikâyetler bu durumu kanıtlar niteliktedir.¹⁰

Birinci Dünya Savaşı'nın emareleri ortaya çıkmaya başlayınca Osmanlı Devleti de çeşitli tedbirler alma yoluna gitmiştir. Bu tedbirlerden biri de idari değişikliklerdir. 1914 yılında önemli bir coğrafi konuma sahip olan Şırnak'ın Diyarbakır, Van ve Bitlis vilayetlerinin kesişme noktasında bulunması nedeniyle bölgede güvenliğin sağlanması ve bir güvenlik zafiyeti yaşanmasının önünün alınması için birinci sınıf kaza statüsüne getirilmesi gündeme gelmiştir.¹¹ Şırnak üç vilayet sınırında önemli bir konumda olduğundan, Van ve

⁶ Çelik, *Tanzimat'tan Cumhuriyete...*, s. 129-130.; BOA, DH. MKT. 1388/56.

⁷ BOA, DH. MKT. 1399/21.

⁸ BOA, DH. MKT. 1732/68.

⁹ Çelik, *Tanzimat'tan Cumhuriyete...*, s.124-125.

¹⁰ Ekinci, *Şırnak'ın İdari...*, s.2-19.

¹¹ BOA, MV., 235/7.

Bitlis valilerince ortaklaşa çekilen telgraflarda, mahallin asayiş bakımından Şırnak'ın birinci sınıftan bir kazaya yükseltilmesinin kesin olarak gerekli olduğu ifade edilmiştir. Buna binaen Şırnak, 11 Temmuz'da Meclis-i Umumiye ve Meclis-i Âyan tarafından kabul olunan kanun layihası ile 23 Temmuz 1914'te yeniden kaza statüsüne yükseltilmiş ve doğrudan Bitlis Vilayeti'ne bağlanmıştır.¹² 1918 yılında Siirt Sancağı'nın idari yapılanmasında gerçekleştirilen yeni düzenlemeyle Eruh kazasına bağlı Dergul Nahiyesi lağvedilmiş ve Bitlis'e bağlı bulunan Şırnak Kazası, Siirt'e bağlanmıştır. Yine aynı düzenleme ile Şirvan Kazası'na bağlı Hasras Nahiyesi Şırnak Kazası'na bağlanmıştır. Siirt'in 26 Eylül 1920 yılında bağımsız sancak haline getirilmesiyle Şırnak Kazası'nın durumunda değişiklik olmamış ve Siirt'e bağlı kalma durumu Cumhuriyet'in ilanına kadar devam etmiştir.¹³

2.3. Siyasi Vaziyet

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Irak Cephesi'nde İngiliz taarruzunun devam etmesi hem Anadolu'nun hem de Irak'ın ve özellikle Musul'un kaderini etkiledi. Zira Musul Vilayeti'nin kapsadığı topraklar, İran, Suriye, Anadolu ve Irak'ı birbirine bağlayan yolların kavşak noktasındaydı. Bu nedenle her dört coğrafi bölge için de önemliydi. Zengin petrol kaynaklarına sahip olması da vilayeti önemli kılan bir başka husustu.¹⁴ Bu nedenlerden ötürü İngiliz işgal kuvvetleri komutanlığı Musul'un ele geçirilmesine önem veriyordu. Güney Anadolu ve Musul'daki aşiretleri kazanmak işgali kolaylaştırıracaktı.¹⁵ İngilizler işgal sahasının Musul dahil olmak üzere Amanoslar ve Çukurova'ya kadar uzatılmasını, Mezopotamya'nın kuzey sınırının Diyarbakır ve Bitlis vilayetlerinden geçirilerek Güneydoğu Anadolu'nun İngiliz nüfuz bölgesine dahil edilmesini istiyordu. Bu şekilde hem Güneydoğu Anadolu'ya rahatça hâkim olacaklar hem de Millî Mücadele'yi engellemiş olacaklardı.¹⁶

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra harekete geçen İngilizler, Güneydoğu vilayetlerini işgal etmeye ve bir yandan da Kürt ayrılıkçılığı propagandasına hız vermeye başladılar. İngilizlerin bu dönemde Kürtçülük propagandasıyla amaçladıkları kendi kontrollerinde bir Kürt devleti kurmak suretiyle, Musul ve Kerkük petrol bölgelerini hakimiyetleri altına almak, Bolşevizm'in güneye doğru yayılmasına engel olmak, Hindistan yolunun güvenliğini sağlamak ve işgallere karşı uyanan Türk millî hareketini bastırmaktı.¹⁷

¹² Ahmet Gülenç, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şırnak Tarihi*, Konya: Palet Yayınları, 2022, s.21-41; Çelik, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e...*, s. 124-125; BOA, İ. MLU, Kayıt No. 60., 1332. Ş. 29 (1310 Sonrası İrade Meclis-i Umûmi) (23 Temmuz 1914)

¹³ Çelik, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e...*, s.124-125.

¹⁴ Selçuk Ural, "Mütareke Döneminde İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Politikası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 39 (2007), s.425-464.

¹⁵ M. Kemal Öke, *Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1987, s.18.

¹⁶ Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.

¹⁷ Taner Baytok, *İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara: Başnur Matbaası, 1970, s.32; Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul: Aykaç Yay., 1967, s.217.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması üzerine İngiltere, Mondros Mütarekesi'nin kendine sağladığı avantajları değerlendirerek Irak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya yönelik politikalarını hayata geçirmeye çalışmıştır. İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu'ya yönelik politikasının çıkış noktasını Hindistan Müstemleke Nezareti'nin 14 Aralık 1918'de hazırladığı "Kürdistan" başlıklı raporun satır aralarında görmek mümkündür. Raporda; Kürt aşiretlerinin hangi şekil altında olursa olsun bir Ermeni yönetimine bağlanmak istemeyecekleri, bu itibarla Güneydoğu Anadolu'da Kürt yapılanmasının ancak bir dış gücün (İngiltere'nin) yardımıyla oluşturulabileceği ve varlığını koruyabileceği, İngiliz mandasındaki Irak'ın güvenliği ve refahı için böyle bir devlete ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. İngiltere'nin Orta Doğu uzmanlarından Thomas Edward Lawrence, Irak'ın Yukarı ve Aşağı Mezopotamya olmak üzere ikiye bölünmesini, kuzey sınırının ise Urfa ve Diyarbakır'ı içine alacak şekilde çizilmesini önermiştir. Bu kapsamda Irak'a yerleşmek ve bilahare Güneydoğu Anadolu'ya nüfuz etmek için bölgeye gönderilen istihbarat subaylarından Binbaşı Noel, işin sıkı tutulması halinde İngiliz himayesi altında kuzey sınırı Van Gölü'ne kadar uzanacak bir Kürt devletinin kurulmasının zor olmayacağını savunmuştur.¹⁸

Musul ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin işgal edilmesi önündeki en büyük engel 6. Ordu idi. İngilizlerin isteğiyle İstanbul Hükümeti Ali İhsan Paşa'ya bir emir gönderdi. Gelen emir üzerine 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa, Musul'u boşaltmak zorunda kaldı.¹⁹ İngilizler yavaş yavaş planlarını gerçekleştirmeye başlayıp Güney şehirlerimizi işgal etme yoluna gittiler. İngilizler kısa sürede adı geçen yerlerde Osmanlı mülki teşkilatlarını kısmen veya tamamen etkisizleştirdi. 6. Ordu Komutanlığı lağvedilerek 13. Kolordu'ya dönüştürüldü. Ordu emrindeki 2. ve 5. Tümenler de yeni kolorduya bağlandı. Bu değişiklik hem asker mevcudunda hem de silah ve cephane miktarında indirime gidilmesi anlamına geliyordu. Bu yöndeki çalışmalar da yeniden yapılandırılmaya uygun olarak başlatıldı. İngilizler, Irak'a hâkim olmak ve Güneydoğu Anadolu'ya nüfuz edebilmek için 13. Kolordu'yu tehdit olarak görmeyi sürdürdüler.²⁰

Osmanlı hükümetinin pasif durumundan cesaret alan İngilizler, kolorduyu ortadan kaldırmak için çeşitli girişimlerde bulundu. 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey, İngilizlerin bu girişimlerine karşı büyük direnç göstererek İstanbul Hükümeti'ni uyardı. Cevdet Bey, 7 Mart'ta Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta; bölgedeki girişimlerle notanın aynı zamana denk gelmesini manidar bularak, İngilizlerin yeni oldu bittiler peşinde koştıklarını, silah tesliminde ısrar edilirse kolordunun iç bölgelere çekilmek zorunda kalacağını ve son olarak General Marshall'ın yarım bıraktığı işleri General Allenby'nin tamamlamak için ilgili notayı verdiğini, bunların yerine getirilmesi halinde Toroslardan Van Gölü'ne kadar uzanan bölgede büyük Ermenistan'ın kurulması önünde hiçbir engel kalmayacağını ileri sürdü. Ona göre Urfa'nın işgali malum planın ilk adımıydı. Cevdet Bey'in fikirleri ve itirazları yabana atılacak şeyler değildi. Zira Mondros Mütarekesi'nin çeşitli maddeleri gerekçe gösterilerek Musul Vilayeti tahliye edilmişti.

¹⁸ Öke, *Musul Meselesi Kronolojisi*, s.20-22.; Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.

¹⁹ Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.

²⁰ Oktay Bozan, *Millî Mücadele Döneminde Diyarbakır*, Konya: Çizgi Yayınları, 2016, s.113.

Şimdi ise 13. Kolordu'nun lağvedilmesinde ve silah tesliminde ısrar edilerek, Kolordu Siirt-Diyarbakır-Maden-Siverek-Urfa-Birecik hattının kuzeyine atılmaya çalışılıyordu. Dolayısıyla General Allenby'nin istekleri yerine getirildiğinde 24. Maddenin uygulanması noktasında ne kolordu ne de mülki makamlar artık bir engel teşkil edeceklerdi.²¹

İşte bu siyasi ve askeri kargaşanın tam ortasında bulunan Şırnak kazası, her an İngilizler tarafından işgal edilme ihtimalinin yanı sıra Ermeni birliklerinin saldırısına maruz kalma riski ile karşı karşıya idi. Şırnak ahalisi bu işgalden kurtulma ve saldırıları bertaraf etme çarelerini aramaktaydı.

Askerî ve mülki bakımdan engelleri ortadan kaldırmaya çalışan İngilizler, diğer taraftan direniş görecekları yerleri ele geçirmek için Kürtlerin çıkarına çalıştıkları propagandasını yapıyorlardı. İngiliz ajanları ve yerli işbirlikçileri 1919 başlarında köylere, ovalara kadar yayılarak bağımsız Kürdistan için yoğun şekilde propaganda yapmaya başladılar. İşgali kolaylaştırmak için bölgenin nüfuzlu insanların çeşitli vaatlerle yanlarına çekmeye çalışıyorlardı. Osmanlı Hükümeti'ne sadık bey ve şeyhlere yüklü miktarda maddi yardımın yanı sıra beylik ve kurulacak devlette büyük memuriyetler vaat ediliyordu. Bu insanların başında Şemdinan bölgesinde Barzan Şeyhi, Bedirhan ailesinden Ahmet Faik Bey, Simko ve Seyit Taha geliyordu.²²

İngilizlerin bu çalışmalarına rağmen, özellikle Güneydoğu Anadolu'daki Kürt aşiretleri, Osmanlı Devleti yanlısı tutumlarını sürdürüyorlardı. Üstelik İngilizlere karşı bu tutumlarını her vesile ile sergilemekten çekinmiyorlardı.²³ Bu süreçte, Güneydoğu Anadolu'da işlerin ters gittiğini fark eden İngilizler, Bağdat'taki ajanlarından Binbaşı Noel'i gelişmeleri lehlerine çevirebilmek için bölgeye yollamaya karar verdiler.²⁴ İngiliz karşıtı muhalefeti bölgedeki tüm katmanlar desteklemekteydi. Özellikle din adamları ön plandaydı. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Van, Bitlis ve Diyarbakır vilayetlerine çekilen 23 Nisan 1919 tarihli telgrafta, İngiliz zabıtlarının Dersim'e adam ve para göndererek Kürtleri, Osmanlı Hükümeti aleyhine tahrik ve o havalide bir mesele ihdas edecekleri dile getirilmiş ve bu nedenle gerekli tedbirlerin alınarak asayişin teminine çalışılması istenmiştir.²⁵

İngilizler, Müslüman halkı yukarıda bahsedilen yollarla elde etmeye çalışırken, Ermeniler de İngilizlerin desteğiyle bölgeye yönelik emellerini gerçekleştirme gayreti içindeydiler. İngiliz işgal makamları, nüfus dengesini değiştirmek için bölgeye aynen Irak'ta yaptıkları gibi Ermeni göçmenlerini yerleştirmeye başladılar. Ermeni çetelerinin faaliyetleri İzmir'in işgalinden sonra arttı. Sınır boylarındaki aşiretler sık sık çetelerin

²¹ Ural, "Mütareke Döneminde...", s. 425-464.; Oktay Bozan, "Diyarbakır Kürt Teali Cemiyetinin Faaliyetleri", *Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır*, c. II, Ankara: Manas Yayınları, 2019, s.405-430.

²² BOA, DH.KMS, 50/25.; BOA, DH-KMS, 25/28.

²³ M. Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1959, s.133-136.; M. Kemal Öke, *İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E.W.C. Noel'in Faaliyetleri 1919*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1988, s.24.

²⁴ M. Kemal Öke, *Musul ve Kürdistan Sorunu (1918 -1926)*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1995, s.66; Öke, *İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti*, s.26.; Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.

²⁵ BOA, DH. ŞFR, 98/267.; BOA, DH. ŞFR, 635/5.

saldırısına maruz kalıyorlardı. Buna karşılık aşiretler de bir araya gelerek Ermenilerle mücadele ediyorlardı. Bu durum İngiliz temsilcilerince "Ermeniler katlediliyor" şeklinde yansıtılıyordu. Dahiliye Nezareti, çatışmaların devletin başına büyük sorun açmaması düşüncesiyle bir yandan aşiretlerin sınırı geçmemeleri ve teskin edilmeleri için, diğer yandan da Ermenilerin kışkırtıcı hareketlerden uzak tutulması için İtilaf devletleri nezdinde girişimlerde bulunulmasına çalışılıyordu.²⁶

Bahsi geçen olaylardan biri 9 Eylül 1919'da Diyarbakır'dan Harbiye Nezâreti'ne gönderilen telgrafa konu olmuştur. Bu telgrafta, İngilizlerin Zaho taraflarında silahlandırdıkları Ermenilerin Nasturilerle beraber geceleri Silopi nahiyesine bağlı köylere hücum ederek değerli eşyaları gasp ettikleri bildirilmiştir. Buna karşılık askerî makamlara aşiretlerin karşılık vermesi durumunda İngilizlerin çıkacak kargaşayı bahane ederek Cizre'yi işgal edebilecekleri uyarısında bulunularak yerel mülki makamların işe el atması ve gerekirse karma bir heyet marifetiyle bölgede incelemelerde bulunulması teklif edilmiştir.²⁷ İngilizlerin bu faaliyetlerinden Musul'un hemen kuzeyinde ve işgal sahasının başlangıç noktasında olduğu için en fazla Şırnak Kazası etkileniyordu.

3. İngilizlerin Faaliyetleri Karşında Aşiretlerin Tutumu ve Alınan Tedbirler

İngilizlerin Mondros Mütarekesi sonrası Güneydoğu Anadolu politikasında bölge ahalisine özellikle aşiretlere yönelik faaliyetleri önemli bir yer tutmaktaydı.²⁸ İngiliz askerî ve sivil görevlileri adı geçen bölgelerde Osmanlı Hükümeti ile ahali arasındaki güven duygusunu yıkmaya çalışıyorlardı. İstihbarat elemanları bazen de aşiretler arasında düşmanlığı ve rekabeti körüklüyorlardı. Casuslar başarılı olamadığında devreye Ermeni çeteleri giriyordu. İngilizlerin Kürtlerle ilgili planlarını gerçekleştirebilmesi için idare sorumluluğunu üstlenebilecek çapta bir Kürt liderinin ya da birden çok devlet kurulacaksa liderlerin bulunması gerekiyordu. Bölgede onlarca aşiret liderinden üç tanesi ön plana çıkmıştı. Bunlar Süleymaniyeli Şeyh Mahmud, Şemdinanlı (Nehri) Seyyid Taha ve İran'ın en büyük Kürt aşireti olan Şakakların lideri Simko İsmail Ağa idi. İngilizler bu liderler başta olmak üzere diğer aşiret liderleriyle de temasa geçmişlerdi.²⁹

İngilizler, yerleşik ahaliye ve aşiretlere iki farklı yolla yaklaşıyorlardı. Birincisi direniş göreceklere tahmin ettikleri yerlere doğrudan harekât düzenleyerek orayı işgal etmekte. Bu faaliyetler karşısında fazla seçenekleri bulunmayan Osmanlı mülki makamları, vilayetlerde jandarma teşkilatını takviye etmekten ve aşiret reislerini nasihat ve irşat heyetleriyle bilgilendirmekten öteye geçemiyordu.³⁰ Buna karşın

²⁶ Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.

²⁷ ATASE, İSH, 196/157.; Ekinci, "Şırnak'ın İdari...", s.425-464.

²⁸ BOA, DH. KMS, 53/4.

²⁹ Mustafa Sarı, "Millî Mücadele Başlarında Bir Devlet Adamı: Van Valisi Haydar (Vaner) Bey", *History Studies*, 4/1 (2014), s.449-488.

³⁰ BOA, DH. KMS, 54/62.

reislerin silah ve cephane isteklerini mütareke şartları nedeniyle geri çevirmek zorunda kalıyordu.³¹ İngilizlerin işgali kolaylaştırmak için izledikleri ikinci yol ise bölgenin nüfuzlu insanlarını çeşitli vaatlerle yanlarına çekmeye çalışmaktı. Osmanlı Hükümeti'ne sadık bey ve şeyhlere yüklü miktarda maddi yardımın yanı sıra beylik ve kurulacak devlette büyük memuriyetler vaat ediliyordu.

İngilizler aşiretleri kendi yanına çekmek için özellikle Kürt Teali Cemiyeti ile iş birliği yapıyor, onların üst düzey yöneticileri ile görüşüyor ve onlarla birlikte bölgede geziler düzenliyorlardı. İngiliz istihbarat subayları ve siyasi temsilcilerinin hedefleri özellikle Milli aşiretini elde etmektir.³² İngilizlerin çok yönlü çalışmalarına rağmen Kürt aşiretlerinden bazılarının İngilizlerden ve yaptıkları propagandadan hoşlanmadıkları da bir gerçektir. Nihayet İngiliz yönetiminin Berzenci'yi kontrol altına alma çabaları iki taraf arasında ilişkilerin gerilmesine ve 26 Mayıs 1919'da bir ayaklanmanın patlak vermesine neden oldu.³³ Bu ayaklanma sonucunda İngiliz subay ve askerler aşiretler tarafından öldürüldü.³⁴

İngilizlere karşı en sert tepkiyi veren ve karşı koyan aşiret reislerinin başında Abdurrahman Ağa geliyordu. Şırnak aşireti reisi Abdurrahman Ağa, İngilizler kendi bölgesine geldikleri takdirde iyi karşılanmayacaklarını açıklamıştı. Nitekim İngiltere'nin Bağdat Bürosu'ndan 21 Mart 1919'da İstanbul Yüksek Komiserliği'ne gönderilen telgrafta, Cizre'nin kuzeydoğusundaki Şırnak Kürtlerinin reisi Abdurrahman Ağa'nın Kürt reislerine İngilizler aleyhinde hareket etmeleri hususunda çok sert mesajlar gönderdiği ifade edilmiştir.³⁵ Bunun üzerine Osmanlı Dâhiliye Nezareti, Bitlis Vilayeti'ne Abdurrahman Ağa tarafından İngilizler aleyhine bir beyanname neşredilip edilmediğini sormuştur. Ayrıca böyle teşebbüslerin memleketin selameti açısından zararlı olacağını ifade ile Abdurrahman Ağa'nın uyarılmasını istemiştir. Hükümet, İtilaf devletlerinin ve Hristiyan unsurların şikâyetlerine sebep olabilecek hareketleri faydalı bulmuyordu. Bu telgrafa cevap veren Vali Mazhar Bey, Abdurrahman Ağa'nın böyle bir beyanname neşretmediğini, bunun Ermeniler tarafından uydurulduğunu beyan etmiştir.³⁶

³¹ BOA, DH. KMS, 50/25.; Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.

³² Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.

³³ Öke, *Musul ve Kürdistan Sorunu*, s.67.

³⁴ İngilizler İmadiye (Hakkâri ve Musul arasındaki bölge) bölgesinde halka çok baskı yapmaya başlayınca, halk da buna daha fazla dayanamayarak İngiliz siyasi memurunu, yardımcısını, alay kumandanını ve dört İngiliz askerini öldürmüşlerdi. "İmâdiyeliler İngilizler'in tazyikâtına tahammül edemeyerek memur-ı siyâsîyi ve muâvinini ve bir alay kumandanıyla dört nefer askerini katl ve esliha ve cebelhâne anbarlarını zabt ve tevzî mütebâkî kuvvetlerini Duhok'a kadar tard ve takîb etmiştir. Cemiyet-i Muhammediyye nâmına Pervari Mâl Müdîri Mehmed Sâlih fi 17 Temmuz sene [13]35 mektûbunda bu vakayı iblâğ ve İmâdiyelilerin livâ-yı Osmânî altında yaşamak istediklerinden kâim-i makâm ve mümkün olamadığı takdirde asker veyâ hiç olmazsa bir tek nefer jandarma gönderilmesini ricâ ve Devlet-i Aliyyece hareketleri tasvîb edilmezse, Çölemerik hudûduna nakledeceklerini beyân ediyor." Van Valisi Haydar Bey'in 23 Temmuz 1335 tarihli telgrafi. BOA. DH. KMS, 50/25.

³⁵ Oktay Bozan, "Mütareke Döneminde İngilizlerin Milli Aşiretine Yönelik Politikaları", *Ergün Öz Akçora Armağanı*, Ed. Ahmet Aksın, c. II, İstanbul: Hiper Yayın, 2019, s.245-260; Öke, *Musul ve Kürdistan Sorunu*, s.67.

³⁶ BOA, DH. ŞFR, 97/337; BOA, DH. ŞFR, 103/66.

İngilizler, aşiretler için Binbaşı E. W. Charles Noel'i Mardin, Diyarbakır, Elâzığ, Siverek ve Musul bölgesinde görevlendirmiştir. Dönemin kayıtları incelendiğinde Binbaşı Noel'in bu bölgede yaklaşık altı yedi ay propaganda faaliyetlerinde bulunduğu ve bu süre zarfında özellikle Mardin Mutasarrıflığı ve bağlı kasabalarına üç defa geldiği anlaşılmaktadır. Noel, Nusaybin, Mardin, Midyat, Savur, Avina ve Derik'te çok sayıda aşiret reisi ve eşraf ile görüşmüştür. Aşiret reisleri ile yaptığı görüşmelerinde Kürt milliyetçiliğini öne çıkarmak suretiyle onları kışkırtmaya çalışmıştır. Kolordu Kumandan Vekili, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği bir telgrafında Noel'in propagandasının etkisiz hale getirilmesi için yaptığı çalışmaları naklederken, "çoğu aşiret reisinin İngiliz işgalini onun yüzüne karşı reddettiklerini" ifade etmiştir.³⁷

Noel, Milli aşiretinin önemli bir merkezi olan Viranşehir'i ziyaret ederek aşiret reisi Mahmut Bey'i elde etmeye çalışmıştır.³⁸ Binbaşı Noel, Mahmut Bey ile görüşmesinde, İngiliz himayesi altında bir Kürdistan devleti teşkili fikrinden söz etmiş ise de Mahmut Bey, Milli aşiretinin Osmanlı Devleti'nden ve Türk kardeşlerinden ayrılmayacağını, bu uğurda son nefeslerine varıncaya kadar mücadele edeceklerini söylemiştir. Hatta Binbaşı Noel'in vermek istediği külliyetli miktarda altın ve paraları da kabul etmemiştir. 13. Kolordu Kumandanlığı, Noel'in Viranşehir'i ziyaretinin amacını 15. Kolordu Kumandanlığı'na gönderdiği 24 Haziran 1919 tarihli telgrafında şöyle ifade etmiştir: "Mr. Noel isminde bir İngiliz binbaşısı Viranşehir'de Osmanlı Hükümeti aleyhinde pek fena propagandalar yapmıştır. Aşiret reislerinden aldığı kesin cevaplar kendisini memnun etmemiştir. Kürtler, bilâ kayd u şart devletten ve Türk kardeşlerinden ayrılmayacaklarını ve bu uğurda son neferlerine varıncaya kadar fedâ-yı hayata âmâde bulduklarını söylemişlerdir. Bu zatın vermek istediği külliyetli parayı kabul etmeyerek vatana bağlılıklarını bildirmişlerdir."³⁹

İngiltere, bir yandan aşiretleri birtakım vaatlerle ve tehditlerle kendi yanına çekmeye çalışırken diğer taraftan kendisi için muhalif gördüğü kişileri Ermeni tehcirinde suiistimallere karıştırdıkları veya Hıristiyanlara karşı muhalif oldukları iddiasıyla sindirmeye çalışmıştır. Kürt aşiretlerini yanına çekmeye çalışan İngilizler, bölgedeki Osmanlı Devleti yetkililerinin aşiretlerle ortak hareket etmesinin önüne geçmeye çalışmış ve İngiliz karşıtı tepkilerin de Osmanlı Devleti'nin propagandasından kaynaklandığını iddia etmiştir. İngilizler Osmanlı Devleti'ni Mardin ve Siverek taraflarında mahiyeti şüpheli bir takım siyasi faaliyetler olduğu ve Kürt aşiretlerinin İngilizlere karşı tahrik edildiği iddiasıyla suçlamaktaydı. Bölgedeki memurların ve aşiret reislerinin tutumunun çok yanlış olduğunu, bu tutumlarının Osmanlı Devleti'nin geleceği

³⁷ ATASE, İŞH, 30/11.; Bozan, "Mütareke Döneminde İngilizlerin Milli Aşiretine Yönelik Politikaları", s.245-260.

³⁸ BOA, DH. ŞFR, 632/80; BOA, DH, ŞFR, 634/79.

³⁹ Bozan, "Mütareke Döneminde İngilizlerin Milli Aşiretine Yönelik Politikaları", s.245-260; Öke, *Musul ve Kürdistan Sorunu*, s.67; Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464; Oktay Bozan, "Mütareke Döneminde İngiliz İstihbarat Subayı Edward William Charles Noel'in Diyarbakır ve Çevresindeki Propaganda Faaliyetleri", *Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır*, c. II, Ankara: Manas Yayınları, 2019, s.450-470.

açısından iyi olmayacağını öne sürmekte ve bölgedeki yetkililerin tamamen teslimiyetçi davranmasını istemekteydi. Bölgedeki aşiretler üzerinde istediği hâkimiyeti kuramayan İngilizler, bazı aşiret reislerini tutuklayarak onlara gözdağı vermeye çalışmıştı.⁴⁰

İngilizlerin bu işgalci tutum ve propagandaları aşiretler tarafından dirençle karşılanmıştır. Bölgede İngilizlerle sorun yaşayan aşiretlerin başında Geliguyan geliyordu. Bu aşiret yıllardır Siirt ile Musul vilayetleri arasında (Şırnak ve civarında) yaşamakta olup, hiçbir tarafa tâbi değildi. İngilizlerin bu aşirete saldırmasının arkasında Haziran 1919'da Zaho Siyasi Temsilcisinin katledilmesi yatıyordu.⁴¹ İngilizler memurlarının katlinden sorumlu tuttıkları bazı kişilerin kendilerine teslimini ve bilahare aşiretten kendilerine itaat etmesini istediler. Bu teklif kabul edilmeyince Nasturilerle de takviye edilen bir İngiliz kuvveti Gerus köyüne toplarla saldırdı ve birçok evi tahrip etti. O esnada dağlara çekilen aşiret ciddi bir kayıp vermedi.⁴²

Bitlis Vali Vekili Vehip Bey, Şırnak Kaymakamlığı'ndan aldığı bilgilere dayanarak 4 Ağustos 1919'da Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta; İngilizlere sözde iltihak eden 1.500'ü aşkın Ermeni'nin Muradiye aşiretine saldırarak aşiretin bir kısmını teslim, diğerlerini de Van yönünde göçe zorladığını, İngilizlerin de Geliguyan aşiretine saldırımları üzerine aşiretin Şırnaklılardan yardım istediğini belirterek, gelişmelerden telaşa kapılan kaza eşrafının ya aşiretin kazaya kabulünü ya da birliklerin sınırı örterek vahim olayları önlemesini istediklerini, kendisinin de Siirt Mutasarrıfı ve Şırnak kaymakamını makine başına çağırarak askerlerin derhal Şırnak'a ulaştırılmasını emrettiğini bildirdi.⁴³ Şırnak'taki gerginlik Ağustos sonunda azalmaya başladı. Bunda Şırnak ve Geliguyan aşiretlerine gönderilen Müftü Efendi'nin çabaları etkili oldu. Ayrıca Siirt'ten Alay Kumandanı Rafet Bey'in komutasında 29 Ağustos'ta Şırnak'a sevk edilen 2 taburun kazada konuşlandırılması asayiş açısından önemli yararlar sağladı.⁴⁴

Ekim 1919'da İngilizler yeniden Geliguyan aşiretine saldırdı. İngiliz kuvvetleri 200'ü süvari olmak üzere 1.200'ü Nasturi ve 500'ü Ermeni ve bir miktar Hintli askerden ibaretti. Sendiyan mevkiindeki çatışmada bu kuvvetler 150 ölü ve 60 yaralı, aşiret ise 12 ölü vermiştir. Bunun intikamını almak isteyen İngilizler Gerger köyüne saldırarak köyü yaktıkları gibi ahaliden de 60 kişiyi öldürüp 70-80 kişiyi de yaraladılar. Buna karşılık kendileri de iki katı kadar kayıp verdiler. İngilizler aşiretten siyasi temsilciyi öldürenlerin teslimini isterken buna karşılık Zaho'ya rahatça seyahat edebilecekleri vaadinde bulundular. Musul Siyasi Temsilcisi, Şırnaklı Abdurrahman Ağa'ya (Şırnak aşireti reisi) 28 Eylül 1919'da gönderdiği mektupta; İngilizlerin Taberiye adı verilen bir

⁴⁰ Ural, "Mütareke Döneminde...", s. 425-464; Bozan, "İngiliz İstihbarat Subayı...", s.450-470.

⁴¹ Şeyh Abdurrahman'ın yönlendirmesi ile Nasturi köylerine saldıran Geliguyan (Goyan) Aşireti tarafından yakalanmış olan Zaho'daki İngiliz Siyasî Hâkimi Yüzbaşı A. C. Pearson, 4 Nisan 1919'da öldürülmüştü. Bkz; Ahmet Mesut, *İngiliz Belgelerinde Kürdistan*, İstanbul, 1991, s. 28-29.

⁴² Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.

⁴³ BOA, DH-KMS, 53/4.

⁴⁴ Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.; BOA, DH-KMS, 53/4.

kuvvet oluşturduğunu, bu gücün amacının Hristiyan köyleri himaye ve muhafaza etmek olduğunu ve jandarma sıfatıyla hareket ettiğini, bu kuvvetin büyük kısmının İmadiye'de, diğer kısmının ise Şırnak'a yakın Hristiyan köylerinde bulunduğunu, toplam mevcudunun da 2 bin civarında olduğunu bildirerek göz dağı verdi.⁴⁵ Buna rağmen Abdurrahman Ağa ve aşireti İngilizlere karşı topraklarını savunmaktan geri durmadılar.

İngilizlerin aşiretleri yanlarına çekme planları tutmayınca bu kez de Ermeni birlikleri ile köylere saldıkları ve uçaklarla aşiret köylerini bombaladıkları görülmektedir. Bitlis Valiliği'nden 9 Eylül 1919 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgrafta şu bilgiler verilmiştir: "Ermenilerin Siirt Sancağı hududuna tecavüzleri vâki olmadığı ve yalnız Cizre Kazası'nın Berbîn karyesine 22 Ağustos sene 1919 tarihinde İngiliz tayyaresi ile atılan bombadan karye mescidinin harâb olduğu ve İngilizlerin Ermeni ile muhtelit bin beş yüz kadar bir kuvvetinin tayyâre ile Geliguyan'a ihtimâl-i tecavüzü Şırnak Kaymakamlığı'nın cümle-i iş'ârından ise de bu kuvvetin ne kadarı İngiliz ve ne kadarı Ermeni olduğu malûm olmadığı Siirt Mutasarrıflığı Vekâletinden bildirilmiştir."⁴⁶

İngilizlerin bölgedeki faaliyetlerine karşın Osmanlı Devleti de kendince tedbirler alma ve sınırlarında yaşanabilecek olayları önleme yoluna gitmiştir. Hem bölgedeki ahaliyi korumak hem de İngilizler ile arasının iyi tutmak çabasında olan Osmanlı Devleti, çok da etkili tedbirler alamamıştır. Sadece çatışmaları önlemek adına bazen aşiretlere nasihatler etmiş bazen de onların çatışma bölgesinden iç kesimlere gelmesini istemiştir. Özellikle Ermenilerin saldırılarında meydana gelen çatışmalarda Dahiliye Nezareti, çatışmaların devletin başına büyük sorun açmaması için bir yandan aşiretlerin sınırı geçmemeleri ve teskin edilmeleri için çaba gösteriyor, diğer yandan da Ermenilerin kışkırtıcı hareketlerden uzak tutulması için İtilaf devletleri nezdinde girişimlerde bulunuyordu.⁴⁷ Aşiretlerin Ermeni çetelerine karşı giriştiği eylemler İngiliz Yüksek Komiserliği'nce kendilerine karşı yapılmış tahrikler olarak değerlendiriliyordu. Bu nedenle her fırsatta Osmanlı Hükümeti'nden saldırıların durdurulmasını istiyorlardı.⁴⁸

İngilizler planlarını gerçekleştirmek için her yolu denedikleri gibi, aşiretleri ve halkı sindirmek için bölgedeki kazalara ve köylere saldırılar düzenliyorlardı. İngilizlerin baharla birlikte Şırnak'a bir harekât düzenlemek niyetinde oldukları Harbiye Nezareti'nin 22 Nisan 1919'da Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıdan anlaşılıyordu. Yazıda; Şırnak ve Zaho'da aşiretlerin hazırlık içinde olduklarını öne süren İngilizler, Osmanlı Devleti'nden bunlara karşı ortak harekât yapılmasını talep etmiş, fakat Osmanlı Devleti'nin yetkilileri tarafından yapılan incelemeler sonucunda böyle bir durumun söz konusu olmadığı anlaşılmiş ve bu durum İngilizlere ifade edildikten sonra bir harekât gerektiğinde bunu Osmanlı Devleti'nin kendisinin yapacağı belirtilmiştir.⁴⁹ Ortak harekât teklifi reddedilen İngilizler yine de aralıklarla Zaho üzerinden saldırılarını

⁴⁵ Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.

⁴⁶ BOA, DH. KMS, 53/65.

⁴⁷ BOA, DH. KMS, 50/52.

⁴⁸ Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.

⁴⁹ ATAŞE, İSH, K. 23, G. 78.

sürdürmüşlerdir. Uçaklar sınır boyunca köyleri bombalayarak çok sayıda masumun hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bundan dolayı halkın dayanacak gücü ve tahammülü de kalmamıştı ve bölgede çatışmaların yaşanması kaçınılmazdı.⁵⁰ Mülki makamlar yeni bir İngiliz saldırısına meydan verilmemesi için girişimde bulunmak yerine aşiretin uyarılmasıyla yetindi. Buna karşın Şırnak aşireti reisinin Geliguyan aşiretine yardım edeceğini açıklaması üzerine Bitlis Valiliği, Şırnak Kaymakamı vasıtasıyla nasihatte bulunduğu reisten hükümeti zor durumda bırakmayacağına dair söz aldı. Ayrıca bir jandarma müfrezesi de Şırnak'a gönderildi.⁵¹

13. Kolordu Komutanı Ahmet Cevdet Bey 27 Nisan 1919'da İstanbul Hükümeti'ne bir telgraf göndererek bazı hususlara dikkat çekti. Cevdet Bey yazısında; asayişin ve hükümetin çıkarlarını temin etmek üzere sorunlu bölgelere imkanlar ölçüsünde asker sevk edildiğini ve icap eden yerlere nasihat heyetleri gönderildiğini belirtti. Bunlara şahsi ihtiyaçlarını karşılamaları için bir miktar para vermenin zorunlu olduğunu, ayrıca bölge dışında kalan yerlerdeki gelişmelerden haberdar olmak için de belli bir ödeneğe ihtiyaç duyulduğunu ifade etti.⁵²

Mülki makamlar ve askerî yetkililerin aldığı bir diğer önlem ise aşiretlerin ve ahalinin İngilizler ile görüşmelerinin önüne geçmektir. Bu amaçla 1919 ilkbaharında İngilizlerin temas kurmalarını engellemek için aşiretlerin yaylaya çıkışı yasaklandı. Bu arada birbirine düşman olan aşiretlerin barıştırılmasına da önem verildi. Valiliklerin bu husustaki gayretleri İngiliz faaliyetlerinin yoğun yaşandığı 1919 yılı boyunca aralıksız devam etti.⁵³ Yine 18 Temmuz 1919'da Harbiye Nezareti'ne gönderilen telgraftan anlaşıldığı üzere İngilizlerin Milli Aşireti reisi Mahmud Ağa ve Urfa Mutasarrıfı ile görüşme girişimleri 13. Kolordu'dan yapılan uyarılar üzerine sonuçsuz kaldı. Mahmud Bey'in Urfa'ya gitmesini engelleyen Cevdet Bey, onun devlete sadakatle hizmete devam etmesi için nişanla taltif edilmesini Harbiye Nezareti'ne bildirerek bu hususun ihmal edilmemesini istedi.⁵⁴

Van Valisi Haydar Bey 6 Mayıs 1919'da Dahiliye Nezâreti'ne gönderdiği telgrafta; İngilizlerin bazı aşiret reislerine yaptıkları vaatlere dikkat çekerek, bu faaliyeti sonuçsuz bırakmak için büyük ve nüfuzlu aşiret reislerine nişan ve rütbe verilerek devlete bağlılıklarının sürdürülebileceğini öne sürdü.⁵⁵ Haydar Bey'in önerisi doğrultusunda Van bölgesindeki nüfuzlu aşiret reisleri çeşitli rütbe ve nişanlarla taltif edildi. Aynı uygulama Bitlis Vilayeti'nde de yapıldı. Bitlis Vali Vekili Vehip Bey, Şırnak ve Mutki aşiretlerinin vilayetin en büyük aşiretleri olduğuna ve her iki aşiretin de İngilizlerin tahriklerine rağmen devlete sadakatle hizmet ettiklerine dikkat çekerek, hem bu aşiretlerin, hem de diğer bazı aşiret reislerinin sadakatlerinin artırılması için; Şırnak

⁵⁰ BOA, DH. KMS, 53/ 4.

⁵¹ ATAŞE, İSH, K. 23, G. 78; Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.

⁵² ATAŞE, İSH, K.188, G.17.

⁵³ Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.

⁵⁴ ATAŞE, İSH, 48/ 94.; Ural, "Mütareke Döneminde...", s.425-464.

⁵⁵ BOA, DH. KMS, 50/25.

aşireti reisi Abdurrahman Ağa'ya 4., Şırnak ahfadından Süleyman ve Garzan'da Cumani Aşireti reisi İsmail Ağa'ya 5., önemi hükümetçe de malum olan Mutki aşiretinin reisi Hacı Musa Bey'e 4. dereceden Mecidiye nişanı verilmesini talep etti.⁵⁶ Bu uygulamanın etkileri çabuk görüldü. Hükümetten rütbe ve maaş alan aşiret reisleri İngilizlere karşı cephe almakta gecikmediler. Aşiret reislerinin verdikleri bilgilerle İngilizlerin kimlerle, hangi amaçla ve ne tür görüşmeler yaptıkları öğrenildi.⁵⁷

İngilizlerin bir diğer oyunu da bölgede asayişsizlik olduğu ve azınlıkların güvenliklerinin tehdit altında bulunduğu yalanıydı. İngilizlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da asayişsizliğin olduğu şeklinde yayın ve propagandalarına karşılık 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey 19 ve 29 Temmuz 1919 tarihlerinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği iki telgrafla iddiaları yalanladı. İlk telgrafında kolordu bölgesinde herhangi bir devlete ve kesime karşı seferberlik ilanı ve bununla ilgili bir teşebbüsün olmadığını, ayrıca aşiretleri İngilizlere karşı silahlandırmak ve bunları bir teşkilat çatısı altında bir araya getirmek gibi bir gayretlerinin söz konusu olmadığını beyan etti. İkinci telgrafında ise kolordunun sorumluluk bölgesi olan Diyarbakır, Elaziz, Bitlis vilayetlerinde asayiş bozucu hiçbir olayın meydana gelmediğini, asayişin her geçen gün daha da iyiye gittiğini bildirdi ve nezaretin bu yöndeki haber ve propagandaları derhal yalanlamasını isteyerek aksi takdirde İngilizlerin doğu vilayetlerini işgal hakkının doğacağını öne sürdü.⁵⁸

13. Kolordu Kumandan Vekili Ahmet Cevdet Bey, 9 Eylül 1919 tarihinde İngilizlerin hilelerine ve Kürt Teali Cemiyeti'nin ayrılıkçı faaliyetlerine karşı bölge halkını uyarmak amacıyla yayımlanmış olduğu genelgede, İngilizlerin bölge üzerindeki oyunlarına ve Kürt Teali Cemiyeti'nin faaliyetleri dikkat çekerek, Kürtlerin bu propagandalara alet olmamalarını önemle vurgulamıştır: "Ey ahali! Kürtler, Türkler, Araplar ve Arnavutlar 600 yıldır İslam'ın destekçisi oldunuz. (...) Bugüne kadar birkaç maceracı haricinde bütün Kürtler, tüm dünyada nam salmış dindarlıkları ve halifeye olan sadakatleriyle İslam'la ve Türk hükümetiyle bağlarını devam ettirme isteğindedirler. Kendini Albay olarak tanıtan ancak gerçekte bir Binbaşı olan bu şahıs (Noel), Süleymaniye 'de siyasi subaylık görevini yürütürken Şeyh Mahmut'un kanına girmeyi başarmıştı. Ancak akılda tutulmalıdır ki, aynı Şeyh Mahmut (Berzenci) şu anda İngilizlere karşı amansız bir savaşa girmiş durumdadır. Eğer İngilizler Kürtlere bağımsızlık ihsan etme niyetinde iseler, adı geçen yerlerdeki olaylar nasıl yorumlanabilir? Ey ahali! Allah sizi bu yalan sözlere kanmaktan, sizi aldatılmaktan korusun. Türkler ve Kürtler birlikte İslam'ın temel direğidir. Onlar ayrıldıkları gün İslam zayıflayacaktır. Türkler, Kürtler olmadan tek başlarına yaşayabilirler, ancak Kürtler Arap, Fars ve Ermenilerin arasında asla Türkler olmadan tek başlarına var olamazlar."⁵⁹

⁵⁶ BOA, DH. KMS, 50/29.

⁵⁷ Ural, "Mütareke Döneminde...", s. 425-464.

⁵⁸ ATASE, İSH, 18/ 142.

⁵⁹ Öke, *İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti*, s. 95; Öke, *Musul ve Kürdistan Sorunu*, s. 117.

Görüldüğü gibi İngilizlerin bölgedeki faaliyetlerine karşın Osmanlı Devleti pek etkili tedbirler alamamış, sadece bölgedeki kumandan ve mülki amirlerin önerileri doğrultusunda aşiretleri taltif etme ve aşiretlere nasihatlerde bulunarak teskin etme yoluna gitmiştir. Osmanlı Devleti hem bölgedeki ahaliyi hem de sınırlarını korumak istemiş fakat bunu İngilizleri kızdırmadan ve Ermenilere karşı saldırıları önleyerek yapma yoluna gitmiştir.

4. İşgallere Karşı Gösterilen Tepkiler ve Zaferlere Gönderilen Tebrikler

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra işgale uğrayan Anadolu'da halk çok büyük sıkıntılar yaşamıştır. Şırnak halkı ve aşiretler yaşanan işgaller karşısında sessiz kalmadığı gibi Millî Mücadele ile ilgili atılan her adımı desteklemiş ve kazanılan her zaferden sonra yaşadıkları sevinçlerini ilgili makamlara telgraf çekerek dile getirmişlerdir. İzmir'in işgal edilmesi üzerine Cizre, Midyat ve Savur aşiretleri 26 Mayıs 1919'da İstanbul Hükümeti'ne ve İtilaf devletleri temsilcilerine telgraf göndererek Yunan işgallerini protesto etmiş ve vatanın müdafaası konusunda üzerlerine düşen görevi yerine getirmeye hazır olduklarını belirtmişlerdir.⁶⁰

Sakarya zaferinden sonra Şırnak'tan "Ankara'da Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine" hitaben Şırnak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Süleyman imzasıyla gönderilen tebrik telgrafında şöyle denilmiştir: "İslam dininin ortadan kalkmasına azmeden adi Yunan hükümetinin taarruzuna karşı ordumuzun fedakârca hareketi ve yüce peygamberin yardımıyla mağlubiyeti hakkındaki tebligat bütün İslam âleminin sadık kalplerini mutlu etmiştir. Bu konudaki başarıların bundan sonra da elde edilmesini Cenab-ı Allah'tan niyaz eder ve Başkumandanlık görevinin verilmesinden dolayı arz-ı teşekkür ve tebrik eyleriz."⁶¹

Şırnak Kazası Müdafaa-i Hukuk Reisi İzzet Süleyman Bey'in de içinde bulunduğu bir grup vatansever,⁶² Eruh'tan Sakarya Savaşı günlerinde "Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne" hitaben bir destek telgrafi çekmişlerdir. Telgrafta şu ifadeler yer almıştır: "Cenab-ı Hakk'ın yardımı ve Peygamber Efendimizin şefaati ve kahraman ordumuzun fedakârlığı sayesinde düşmanın kötü düşüncelerinin her yönüyle sonuçsuz bırakılması Müslümanların kalplerini sevindirmiştir. Alçak düşmanı tamamen mahvedinceye kadar malen, bedenen her türlü fedakârlığı bütün mevcudiyetimizle yapacağımızı ilan ederiz ve selam ve hürmetimizin mukaddes, muhterem, kahraman ordumuza tebliğini rica eyleriz."⁶³

⁶⁰ Haluk Selvi-Bülent Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, Ankara: TBMM Yayınları, 2013, s.206.; BOA. A.VRK. K. 837, G. 81.

⁶¹ Selvi- Cırık, *Anadolu'dan Çekilen*, s.284.

⁶² Telgrafta imzası bulunanlar: Umum Behtan Aşireti namına Müdafaa-i Hukuk Reisi ve Eruh Müftüsü Muhiddin, Eruh Belediye Reisi Hakkı, Şırnak Kazası Müdafaa-i Hukuk Reisi İzzet Süleyman, eşraftan Mustafa, eşraftan Eruh Aşireti Reisi Yakub.

⁶³ Selvi- Cırık, *Anadolu'dan Çekilen*, s.284; *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Ağustos 1921.

Yine Sakarya Savaşı'nda elde edilen başarıyı tebrik için Cizre'den Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, Cizre Müftüsü, Belediye Reisi ve eşraftan birçok kişinin imzalarının bulunduğu bir telgraf gönderilmiştir. Telgrafta; ecdadımızın kanlarıyla yıkanmış bu kutsal vatan topraklarını istila eden düşmanları Allah'ın yardımıyla mağlup eden ordumuza Cizre halkının şükranlarını ve dualarını iletmişti, vatanın kurtuluşu için halkın canıyla, malıyla ve kanıyla her türlü fedakarlığa hazır olduğu bildirilmiştir.⁶⁴

5. Şırnak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, yaşanan işgaller üzerine halk tarafından bölgelerini ve vatanlarını düşman istilasından korumak amacıyla kurulmuş teşekküllerdi. Büyük zorlukların ve işgallerin yaşandığı bu dönemde amaçları tüm ahaliyi vatanın kurtuluşu gayesi etrafında toplamaktı. Bu cemiyetlerin başlıca gayesi temsil ettikleri bölgelerin tarih, coğrafya ve nüfus bakımından Türklere ait olduğunu ispat etmek ve Osmanlı topluluğundan ayrılmamayı sağlamaktı. Hakların müdafaasını öncelikle ve yalnızca silahla değil ilmi araştırmalarla, istatistiklerle, büyük devletlere haklı olduklarını anlatarak yapmak istediler ve propaganda ve yayın faaliyetini önemsediler. Ancak işgallerin fiilen başlaması ile müdafaa-i hukukun kuvvete dayandığı gerçeğini anladılar. Bölgecilik zihniyetinin, memleketin bütünlüğünü sağlayamayacağını öğrenmeleri için de Mustafa Kemal Paşa gibi gerçekçi bir devlet adamının Anadolu'ya gelmesi gerekiyordu.⁶⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğini üstlendiği halk hareketi Anadolu'nun her il ve ilçesinde olduğu gibi Şırnak'ta da varlık bulmuş, Müdafaa-i Hukuk Derneği İzzet Süleyman Bey başkanlığında kurulmuştur.⁶⁶ Şırnak'ta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne katılan ve Millî Mücadele'yi destekleyen birçok aşiret ağası ve eşraftan kimseler bulunmaktadır. Bunların önde gelenleri Şırnak Belediye Reisi ve Şırnak aşireti reisi Ağayı Sorzâde Abdurrahman Ağa, Süleyman Tatar Ağa, Alihan Ağa, Hacı Yusuf Ağa, Temerhan Ağa, Beytüşşebap aşireti reisi İsmail Ağa, Batüyan aşireti reisi Ömer Ağa ve Dêrşevi aşireti reisi Ömer Ağa'dır.⁶⁷

6. Halkın Millî Mücadele'ye Desteği

Mustafa Kemal Paşa başlattığı bağımsızlık mücadelesinde bölgesel ve ulusal kongreler yaparken, tüm ahaliyi bu mücadeleye davet ediyor ve vatani işgalcilerden temizlemek istiyordu. Bu amaçla bölgedeki birçok şeyh, ağa ve kanaat önderine mektuplar yazarak Millî Mücadele'ye destek olmalarını istedi. Şırnak ve çevresinde etkin olan ileri gelenlere de mektuplar gönderdi.

⁶⁴ Selvi-Cırık, *Anadolu'dan Çekilen*, s.284.; *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1921.

⁶⁵ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, c.1, İstanbul: Kartuş Yayınları, 1987, s.76-77.

⁶⁶ Şırnak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti reisinin İzzet Süleyman Bey olduğunu Meclis'e gönderilen ve *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yayınlanan telgraflardan bilmekteyiz. Bkz; *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Ağustos 1921, No: 273.

⁶⁷ Gülenç, *Şırnak Tarihi...*, s.103.

İngiliz ve Ermenilerin bölgede yaptıkları faaliyetlere karşı, Şırnak aşireti reisi Abdurrahman Ağa, Dêrşev aşireti reisi Ömer Ağa ve Batuyan aşireti reisi Ömer Ağa 12 Nisan 1919 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderdikleri telgrafta; Kürdistan'ın Ermenistan'a ilhak edileceğine dair duyular aldıklarını, aşiretler olarak Osmanlı tabiiyetinden başka tabiiyet kabul etmeyeceklerini bildirmişler ve haklarının korunması için Hariciye Nezareti'nin gerekli girişimleri yapmasını talep etmişlerdir.⁶⁸

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'dan Şırnak bölgesindeki vatanperver aşiret reisleri Şırnaklı Abdürrahman Ağa, Derşevli Ömer Ağa ve Muşaslı Resul Ağa'ya hitaben 13 Ağustos 1919 tarihinde şu mektubu yazmıştır: "Vatanperver Efendim... Zatialinizin Hilafet ve Saltanat makamına olan bağlılıklarını ve mukaddes vatanımızın Ermeni ayakları altında çiğnenmesine katiiyen razı olamayacaklarını herkes bilmektedir. Bugüne kadar yaptığınız faziletli faaliyetlere yakından şahit olduğum için, zatialinizi vatan ve millet için çalışmak hususunda hayatını ortaya koyanların başında göreceğimden eminim. Erzurum Kongresi'nce tanzim olunan beyanname ve nizamnamelerden lüzumu kadarını takdim ediyorum. Teşkilatın o bölgede hızlıca ve kolay bir şekilde çalışmasına, ayrıca düşmanın aldatıcı ve zararlı propagandalarına izin verilmeyecek şekilde gayret göstereceğinize inancım tamdır. Bu konuda desteklerinizi bekler ve gözlerinizden öperim efendim."⁶⁹

Yine bölgenin en etkili şahıslarından biri olup İngilizlerin çeşitli vaatler ve oyunlarla kendi yanlarına çekmeye çalıştığı, Birinci Dünya Savaşı'nda da büyük fedakarlıklar yapıp Siirt ve Şırnak bölgesinden binlerce gönüllü toplayarak Ruslara karşı savaştan Şeyh Mahmut (Zokaydi) Efendi'ye hitaben Mustafa Kemal Paşa'nın 13 Ağustos 1919 tarihinde Erzurum'dan yazdığı mektup şu şekildedir: "Şeyh Mahmut Efendi Hazretlerine... Faziletli Efendim, Hilafet Makamına ve Saltanat-ı Osmaniye'ye olan bağlılığınız ve vatan sevginiz herkesçe bilinmektedir. Birinci Dünya Savaşı galip devletlere büyük fırsatlar verdiği için mütarekeden beri devlet, millet ve vatanımıza her türlü tecavüz ve işgali reva görmektedirler. Bunların bu kötü hareketleri ve tecavüzleri artık çok çirkin dereceye vasil olmuştur. Hilafet ve saltanatın yıkılmasına ve vatanımızın Ermeni ayakları altında çiğnenmesine ve milletimizin Ermenilere esir olmasına rıza gösterecek hiçbir Müslüman yoktur. Düşmanlarımızın her taraftaki teşebbüsleri hep vatanın parçalanması ve milletimizin esir olması gayelerine yöneliktir. Milletten kuvvet alamayan ve esir vaziyetinde bulunan İstanbul Hükümeti hiçbir varlık göstermemektedir. Milletten yekvücut olarak kuvvet ve kudretini cihana göstermesinden başka çaresi kalmamıştır. Bu sebeple askerlik görevinden istifa edip vatan ve milletimizin kurtuluşu için milletle beraber ve milletin içinde çalışmaya karar verdim. Zatiailerini gibi fedakâr, vatanperver dindaşlarımızın benimle beraber çalışacağını kuşku yoktur. Erzurum Kongresi'nin beyanname ve nizamnamelerinden takdim ediyorum. O bölgede duyurulmasını rica

⁶⁸ BOA, DH. EUM. AYŞ., 4/83.

⁶⁹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, c. III, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969, s.940.

ederim. Yakında Sivas'ta toplanacak olan umumi bir kongre ile de daha genel ve kati sonuç elde edileceği şüphesizdir. O bölgede de İngilizlerin aldatıcı propagandalarının önüne geçilmesi pek ziyade lazımdır. Cenab-ı Hak cümlemize muvaffakiyetler ihsan buyursun. Gözlerinizden öperim efendim.”⁷⁰

Hem Mustafa Kemal Paşa'nın bu davetleri hem de bölgede görev yapan mülki ve askerî erkanın çalışmaları sonucunda yöre ahali Millî Mücadele etrafında toplanıp işgalci güçlere karşı durmuştur. İngilizlerin ve Kürt Teali Cemiyeti'nin yoğun faaliyetlerine rağmen Şırnak halkı aynı devletin çatısı altında birlikte yaşama arzusunu göstermiştir. Aşiret ağaları ve şeyhler vatan topraklarını işgalcilerden korumak ve kurtarmak için var güçleriyle mücadele etmiş, İngiliz ve Ermenilere karşı savaşarak binlerce şehit vermişlerdir. Şırnak halkı ayrıca Anadolu'da kazanılan zaferler sonrası tebrik telgrafları göndererek bir bütün olduklarını ve Millî Mücadele'yi sonuna kadar desteklediklerini beyan etmişlerdir.

7. Sonuç

Şırnak, bulunduğu konum itibarıyla jeopolitik bir öneme sahiptir. Şırnak'ın Millî Mücadele döneminde İngiliz hâkimiyetindeki Musul'a yakın olması önemini daha da arttırmıştır. Gerek Şırnak'ın coğrafi konumu gerekse de çevredeki aşiretlerin kuvvetlerinden yararlanmak isteyen İngilizler, bu bölgeye önem vermişlerdir. Şırnak, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında işgale uğramasına rağmen savaştan ciddi anlamda etkilenmiştir. Bu süreçte Şırnak'ta İngilizlerin isteği ve desteğiyle oluşturulmaya çalışılan ayrılıkçı faaliyetler ahali tarafından rağbet görmemiştir. İngilizlerin Şırnak'ın güneyinde bulunan Musul ve çevresinde hâkimiyet kurmak için yaptığı çalışmalar bölgenin siyasi ve sosyal yapısını etkilemiştir. Millî Mücadele'yi vatan sathında yürüten Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir şubesi de Şırnak'ta kurulmuştur. Millî Mücadele döneminde Şırnak aşiret ağalarının Anadolu hareketine bağlılıklarını bildirmeleri, İngilizleri ve onların destekçilerini rahatsız etmiştir.

⁷⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, c. III, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969, s.941-942; Sabahattin Selek, *Millî Mücadele (Erzurum'da Gergin Günler)*, Dizgi Yayıncılık, 1999, s.138-140.

Kaynaklar / References

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, DH, ŞFR, 634/ 79.

BOA, DH. EUM. AYŞ., 4/ 83.

BOA, DH. EUM., 48/ 23.

BOA, DH. KMS, 50/52; 50/ 29; 53/4; 54/ 19; 54/ 62; 54/ 25.

BOA, DH. MKT. 1399/ 21; 1732/ 68.

BOA, DH. ŞFR, 103/ 66; 626/ 175; 632/ 80; 635/ 5; 97/ 337; 98/ 267; 514/ 5; 559/ 71; 576/ 39; 579/ 166; 591/ 121; 636/ 27.

BOA, DH.SN.THR., 64/ 70; 82/ 55.

BOA, MV, K. 216, G. 39.

Genelkurmay Askerî Tarih Ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Arşivi

ATASE, İSH, 1/ 141; 18/ 142; 23/ 78; 30/ 11; 48/ 94; 188/ 17; 196/ 157.

Diğer Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. *Musul – Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri (1525 – 1919)*. Ankara, 1993.

Salname-i Vilayet-i Bitlis. Bitlis, 1310/1892.

Gazeteler

Hakimiyet-i Milliye

Araştırma, İnceleme Eserler ve Hatıratlar

Baytok, Taner. *İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı*. Ankara: Başnur Matbaası, 1970.

Bozan, Oktay. "Diyarbakır Kürt Teali Cemiyetinin Faaliyetleri". *Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır*. c. II, içinde, Ed. Oktay Bozan v.d. Ankara: Manas Yayınları, 2019.

—. *Millî Mücadele Döneminde Diyarbakır (1918-1923)*. Konya: Çizgi Yayınları, 2016.

—. "Mütareke Döneminde İngilizlerin Millî Aşiretine Yönelik Politikaları." *Ergün Öz Akçora Armağanı* içinde, Ed. Ahmet Aksın. İstanbul: Hiper Yayın, 2019.

—. "Mütareke Döneminde İngiliz İstihbarat Subayı Edward William Charles Noel'in Diyarbakır ve Çevresindeki Propaganda Faaliyetleri", *Tanzimat'tan Günümüze Diyarbakır*. c. II, Ankara: Manas Yayınları, 2019.

Çelik, Abdurrezzak. *Tanzimat'tan Cumhuriyete Siirt*. Siirt: Emin Matbaacılık, 2019.

Ekinci, Mehmet Rezan. "Şırnak'ın İdari Taksimatı ve İdari Alanda Meydana Gelen Değişimler (1845-1918)". *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010.

Gökbilgin, M. Tayyip. *Millî Mücadele Başlarken*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1959.

Gülenç, Ahmet . *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şırnak Tarihi (İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapı, 1853-1929)*. Konya: Palet Yayınları. 2022.

Mesut, Ahmet. *İngiliz Belgelerinde Kürdistan (1918-1958)*. İstanbul: Doz Yayınları, 1992.

Öke, Kemal. *İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E.W.C. Noel'in Faaliyetleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988.

- Öke, M. Kemal. *Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1987.
- Öke, M. Kemal. *Musul ve Kürdistan Sorunu (1918 -1926)*. İstanbul : İz Yayıncılık, 1995.
- Sabis, Ali İhsan. *Harp Hatıralarım Birinci Dünya Harbi*. C. IV. İstanbul: Nehir Yay., 1991.
- Sarı, Mustafa. "Millî Mücadele Başlarında Bir Devlet Adamı: Van Valisi Haydar (Vaner) Bey." *History Studies*. 4/1 (2014): 449-488.
- Selek, Sabahattin. *Anadolu İhtilali*. C. II. İstanbul: Kastaş Yayınları, 1992.
- Selek, Sabahattin. *Millî Mücadele (Erzurum'da Gergin Günler)*. Ankara: Dizgi Yayıncılık, 1999.
- Selvi, Haluk-Cırık, Bülent. *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*. Ankara: TBMM Yayınları, 2013.
- Sonyel, Salâhi R. *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.
- Tansel, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. C. I. İstanbul: MEB Yayınları, 1991.
- Ulubelen, Erol. *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*. İstanbul: Aykaç Yay., 1967.
- Ural, Selçuk. "Mütareke Döneminde İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Politikası". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 39 (Mayıs 2014): 425-463.

Yazar Hakkında / About Author

**Dr. Öğr. Üyesi Suat ÖZDAĞ | Bitlis Eren Üniversitesi |
sozdog[at]beu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-9038-2844**

13 Eylül 1979 yılında Bitlis'te doğdu. İlk, Orta ve Lise öğrenimini Bitlis'te tamamladı. 1999 yılında kazandığı Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Öğretmenliği bölümünden 2003 yılında mezun oldu. Aynı yıl Millî Eğitim Bakanlığı'nda öğretmen olarak göreve başladı. Birçok okulda öğretmenlik ve idarecilik yaptı. Halen Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Tatvan Bilim ve Sanat Merkezi Müdürü olarak görevine devam etmektedir. 2006 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Cumhuriyet Tarihinde başladığı Yüksek Lisans Programı'ndan 2009 yılında mezun oldu. 2016 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Tarih Anabilim Dalında başladığı Doktora Programını Ocak 2021 yılında tamamladı. Millî Mücadele Tarihi, Ermeniler, Misyonerler, Muhacirler, Kıbrıs Meselesi, Basın ve TBMM konularında birçok yazı kaleme aldı. Yazarın yayınlanmış 2 adet kitabı ve birçok makalesi bulunmaktadır. Evli ve dört çocuk babasıdır.

**Assist. Prof. Dr. Suat ÖZDAĞ | Bitlis Eren University |
sozdog[at]beu.edu.tr | ORCID: 0000-0002-9038-2844**

He was born on September 13, 1979 in Bitlis. He completed his primary, secondary and high school education in Bitlis. He graduated from the Social Studies Teaching Department, which he started in 1999, at the Kazım Karabekir Faculty of Education of Atatürk University in 2003. In the same year, he started to work as a teacher for the Ministry of National Education. He worked as a teacher and a school principal at several schools. He works as the headmaster of Tatvan Science and Art Center affiliated to the Ministry of National Education. He had his MA on the History of the Turkish Republic, Institute of Social Sciences at Van Yüzüncü Yıl University in 2009. He started pursuing a Ph.D in 2016 at the Department of History, the Social Sciences Institute of Fırat University and completed it on January 2021. He wrote numerous articles on the History of the National Struggle, Armenians, Missionaries, Immigrants, the Cyprus Issue, the Press and the Turkish Grand National Assembly. He has 2 published books and various articles. He is married and has four children.